

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ
І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

01–02 грудня 2023 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

01–02 грудня 2023 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2023

Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. Київ : Наукова думка, 1973. 438 с. 4. Білоноженко В. М., Винник В. О. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка, 2003. 788 с. 5. Івченко А. О. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія. Харківське історико-філологічне товариство. Наукова бібліотека. Харків: Око, 1996. 158 с. 6. Івченко А. О. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія. Харків: ФОЛПО, 1999. 304 с. 7. Прадід Ю. Ф. Історія української фразеології. *Мовознавство*. 2012. №1. 31-39 с. 8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Київ : Довкілля, 2008. 711с. 9. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 278 с. 10. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с. 11. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: посібник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Луганськ : Альма-матер, 2005. 399 с.

Паливода Світлана,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
2 року навчання історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Т. О. Євтушина

КОМУНІКАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ДІЄСЛІВНИХ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У КАЗКАХ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

У статті проаналізовано комунікативний аспект дієслівних односкладних речень у казках Емми Андіївської, передбачених програмою з української літератури для учнів 6 класу. Доведено, що прості односкладні речення нечисленні, вони також можуть бути структурними компонентами складних речень як їхні предикативні частини. Наголошено, що переважають односкладні безособові та означено-особові односкладні речення. Односкладні речення акцентують увагу на дії, створюють атмосферу довірливої розмови, репрезентують етноетикет, збуджують уяву юних читачів, сприяють формуванню комунікативної компетентності учнів-шестикласників тощо.

Ключові слова: односкладне речення, літературна казка, функційне навантаження, комунікативні можливості.

The article analyzes the communicative aspect of verb monosyllabic sentences in Emma Andievska's fairy tales, provided by the Ukrainian literature program for 6th grade students. It is proved that simple monosyllabic sentences are few, they can also be structural components of complex sentences as their predicative parts. It is emphasized that monosyllabic impersonal and definite-personal monosyllabic sentences prevail. Monosyllabic sentences emphasize actions, create an atmosphere of trusting conversation, represent ethno-etiquette, stimulate the imagination of young readers, contribute to the formation of communicative competence of sixth-graders, etc.

Key words: monosyllabic sentence, literary fairy tale, functional load, communicative capabilities.

Постановка проблеми та її актуальність. У лінгвоукраїністиці ХХ – початку ХХІ століть сфокусовано увагу на вивчення функційного потенціалу мовних одиниць. В епіцентрі дослідників – комунікативна роль мови.

Актуальним є вивчення функціонування односкладних речень, оскільки вони репрезентують гнучкість мови, її здатність продукувати за допомогою синтаксичних засобів різноаспектні й різноскеровані висловлювання.

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянуто порушену проблему. Лінгвістична природа односкладних речень – предмет вивчення сучасних українських синтаксистів (Н. Гуйванюк, П. Дудик, А. Загнітко, Н. Іваницька, М. Мірченко, А. Мойсієнко, М. Скаб, І. Слинько, К. Шульжук та ін.). Знаковими для нашого дослідження є насамперед такі студіювання односкладних речень, як структурно-семантичні [5 та ін.], семантико-синтаксична основа головного компонента [8 та ін.], формально-синтаксичний аспект [3; 7 та ін.], функціональний [10 та ін.].

Нині лінгвісти переорієнтовують увагу з вивчення пасивних синтаксичних параметрів односкладних речень на активні, динамічні. Зокрема, предметом зацікавлення є односкладні речення в синтаксичній організації мови роману П. Загребельного «Роксолана» [4], функціонування односкладних речень у поезіях Ліни Костенко [1] чи семантико-синтаксичні параметри цих речень у прозі письменниці [6; 9], структурно-семантичні ознаки дієслівних односкладних речень у прозі М. Матіос [11] тощо. Проте цей діапазон наукового дослідження не применшує вартість подальшого аналізу синтаксично-функційних та комунікативних особливостей односкладних речень у художньому тексті, у якому на нормативну релевантність заманіфестованих речень накладаються індивідуально-авторські, тематичні, композиційні особливості, виявлення яких «розкриває комунікативні можливості тих чи тих структур, їх роль у реалізації авторських інтенцій» [2, 156].

Мета дослідження – проаналізувати комунікативний аспект дієслівних односкладних речень у казках Емми Андієвської.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні звертаємо увагу насамперед на синтаксичний рівень літературних казок, передбачених програмою.

Зокрема, учні 6 класу із задоволенням вивчають казки Емми Андієвської. Наприклад, у цікавій казці про Яянів ми зафіксували лише декілька простих односкладних речень. Наприклад: «-Яянинові годі допомогти» [12, 1]. Наведене безособове односкладне речення вживає старий дідок до пастушка. Функційне значення такого речення полягає в зображенні-висновку про Яянів, яким важко допомогти.

Наступне односкладне просте речення питальної модальності характеризує мовленнєву допитливість пастушка, який не бажає погодитися з устроєм міста яянів. Це безособове речення з предикатом *немає*. Наприклад: «-Невже з цього міста немає виходу?» [12, 2]. Зафіксоване речення має риторичну семантику, спонукає до читання-дослідження, має виховне значення. Хлопчик, який не побоявся спробувати допомогти дідусеві, подає приклад учням. Через смерть батьків героя бажання подбати про когось не дає змогу панувати страху,

бездіяльності та байдужості. А дотримання норм мовленнєвого етикету, яке відоме шестикласникам ще з попередніх класів, допомогло відчинитися брамі міста навстіж. Теплі слова здатні розтопити лід, подолати перешкоди. Ось до якого висновку спонукають зміст казки та безособові односкладні речення, що збуджують уяву юних читачів, виховують толерантне ставлення до людей похилого віку, віру у свої добрі справи.

Літературна казка «Говорюща риба» розрахована на уважних читачів, які здатні міркувати, пояснювати свою думку, наводити аргументи. Зафіксовані односкладні речення виконують у цитованому художньому творі функцію створення атмосфери щирої довірливої розмови, репрезентують етноетикет: «*Дай боже здоров'я, - привіталася риба*» [12, 4]; «*Дай боже, - відповів рибалка*» [12, 4]. Із цих релігійних фразеологізмів розпочалося приятелювання неговіркового рибалки з говірливою рибою. Етикетність на різних вагах із людяністю, розумінням у родині між дорослими та дітьми.

Односкладні речення «Казки про пихатість» продовжують формувати комунікативну компетентність учнів-шестикласників за допомогою односкладних речень як предикативних частин здебільшого складнопідрядних речень. Наприклад: «*-Будь такий ласкавий...і обережно копитом кинь мене далі в море*» [12, 9]. Функційне навантаження такої означено-особового односкладної предикативної частини – акцентуація уваги на дії, а не на дійовій особі, висловити прохання маленької морської мушлі до необачного віслюка. Мушля просить про порятунок, тому що задихається викинута на берег без води. Ці слова спонукають дітей до співпереживання, поглиблюють розуміння природи. Адже мушля звикла до відливів і приливів, але учні переконуються, що морські зірки небезпечні. Вони невдячні порівняно з мушлею, яка товаришує з водяним царством.

Наступне односкладне означено-особове речення навчає дітей відповідати гостинністю на чемну допомогу. Зокрема, віслюк допоміг мушлі, урятувавши її. Письменниця наголошує, що кожен добрий вчинок треба вшановувати й прославляти. Адже невдячність – крок до зла, хаосу й небуття. Наступного ранку віслюк природно почув від мушлі: «*Прошу дуже, ходімо до мене в гості*» [12, 10]. У пригоді тут пізнавальні знання мушлі щодо побиття віслюка палицею за його інертність. Такі градація ввічливих прохань, висловлених дієсловом першої особи однини теперішнього часу дійсного способу та дієсловом першої особи множини наказового способу не змусять нікого, навіть віслюка, довго припрошувати. Ввічлива односкладна конструкція допомогла створити довіру, потоваришувати, у парі помандрувати морським царством. У внутрішньому мовленні віслюка уважні читачі помічають міркування, що похвала мешканців водяного царства на його адресу заслужена. Читаємо це в односкладних неозначено-особових й означено-особових односкладних предикативних частин складних речень: «*А коли когось так вшановують, у тому щось мусить бути*» [12, 12]. У таких неозначено-особових односкладних реченнях предикат вказує на дію, що стосується всіх

мешканців водяного царства, тому їхній перелік зайвий, комунікативно недоречний.

Проте казка вчить, що надмірне вихваляння призводить до пихатості: «-*Веди мене негайно до трону володаря води*» [12, 13]; «-*Почнімо з мушлі...*» [12, 13]. Означено-особові односкладні речення інтерпретують зміну духовного світу віслюка, спонукають замислитися та розвивають уміння прислухатися до порад, розуміти поняття дружби та влади.

Звернімося до синтаксичного розмаїття наступного програмового твору з української літератури для учнів 6 класу – «Казка про гадюку й орла, або невдячного приятеля». У цьому творі лише 2 односкладні прості речення. Наприклад: «*А для цього треба відкинути насамперед твоє дивне упередження проти ночі*» [12, 15]. Зафіксоване просте речення – безособове односкладне зі складеним дієслівним присудком. Це частина громіздких реплік гадюки, яка намагається позбавити орла індивідуальності, вона пропонує йому триматися землі. Красномовність гадюки виявилася риторично прагматичною, орел погодився позбутися крил. Це учні прочитають в означено-особовому односкладному реченні: «*Обрубай мені цей непотріб*» [12, 16]. Наведене речення, як і попередньо розглянуті, набуває змістової конкретизації в тексті досліджуваної літературної казки.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, казки Емми Андіївської пізнавальні та повчальні, містять виховний потенціал. Лінгвістичну інтерпретацію естетичності в казках письменниці представлено в синтаксичній будові творів. Прості односкладні речення нечисленні, вони також можуть бути структурними компонентами складних речень як їхні предикативні частини. Серед вилучених зі структури казок переважають односкладні безособові та означено-особові односкладні речення.

Перспективним є формування комунікативної доцільності використовувати односкладні речення казок Емми Андіївської в мовленні восьмикласників, вивчаючи тему «Односкладні речення».

Література

1. Бузько С. А. Функціонування односкладних номінативних речень у поетичному доробку Ліни Костенко. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. С. 488–491.
2. Вавринюк Т. І. Односкладні речення в художньому тексті. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2012. Вип. 8. С. 155–168.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
4. Голоюх Л. В. Односкладні речення в синтаксичній організації мови роману П. Загребельного «Роксолана». *Філологічні науки. Серія : мовознавство*. 2010. № 2. С. 27–29.
5. Горяний В. Д. Синтаксис односкладних речень : посібник для вчителів. Київ : Рад. школа. 1984. 128 с.
6. Євсєєва Г. П., Баранник О. Ю. Односкладні номінативні та неповні речення як виразні стилістичні засоби мови роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2015. Вип. 16. С. 169–174.
7. Загнітко А. П. Теоретична граMATика української мови : Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
8. Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові : монографія. Вінниця :

ФОП Корзун, 2015. 320 с. 9.Ковальчук М. С., Алексєєв В. С. Семантико-синтаксичні параметри односкладних речень у романі Ліни Костенко «Записки українського сумашедшого». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. №32. Т. 1. С. 44–46. 10.Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). Київ. 1997. 145 с. 11.Свистун Н. О. Структурно-семантична характеристика дієслівних односкладних речень (на матеріалі повісті Марії Матіос «Солодка Даруся»). *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 35. С. 314–316. 12.Українська література. Хрестоматія. 6 клас : зошит з друкованою основою : Ч. III. уклад.: І. В. Гавриш та ін. Харків : Інтеллект України, 2021. 72 с.

Олена Петрова,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
2 року навчання історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник: к.філол.н., доц. Т. І. Крупеньова

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 9 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті зазначено, що одним з перспективних напрямів підвищення синтаксичної компетентності є застосування інноваційних технологій навчання, зокрема інтелект-карт. Систематизовано й описано основні способи використання інтелект-карт на різних етапах процесу формування синтаксичної компетентності учнів закладу загальної середньої освіти. Теоретично обґрунтовано й продемонстровано можливості використання інтелект-карт у процесі формування синтаксичної компетентності як засобу формування синтаксичних знань.

Ключові слова: синтаксична компетентність, інтелект-карти, синтаксис, складне речення.

The article states that one of the promising directions for increasing syntactic competence is the use of innovative learning technologies, in particular intelligence maps. It systematizes and describes the main methods of using intelligence maps at various stages of the process of forming syntactic competence of students in general secondary education. The use cases of intelligence maps in the process of forming syntactic competence as a means of forming syntactic knowledge is theoretically substantiated and demonstrated.

Key words: syntactic competence, intelligence maps, syntax, complex sentence.

Вивчення синтаксису є невід’ємною складовою процесу навчання української мови. Синтаксичні правила, структури, форми відіграють надзвичайно важливу роль в усній і письмовій комунікації. Повноцінне спілкування потребує певних синтаксичних умінь як для побудови власного мовлення, так і для правильного розуміння суті висловлювання. Несформованість синтаксичних навичок та вмінь, у свою чергу, є перешкодою для формування комунікативної компетенції учнів [2, 53]. Відтак, у контексті навчання української мови учнів проблема формування синтаксичної компетенції є однією з найбільш актуальних. Синтаксичну компетентність витлумачуємо як основну предметну компетентність у системі